

Civil and Criminal Cases from 05.04.2013 № 223-558/0/4-13, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>

3. “Regarding the clarification of the provisions of Part 2 st.132 CCP to determine territorial jurisdiction and proceedings on measures to ensure criminal proceedings”: Letter Chairman of the High Specialized Court for Civil and Criminal Cases from 15.10.2013 № 1-1640/0/4-13, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-13>
4. “On the interpretation of Articles 132, 184 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding determination of territorial jurisdiction and proceedings on the application of the measures of the criminal proceedings”: Letter from the Chairman of the High Specialized Court for Civil and Criminal Cases from 07.04.2014 № 5-467/0/4-14, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-467740-14>

УДК 343.14+343.135

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ДОКАЗУВАННЯ ТА ЙОГО ЕЛЕМЕНТІВ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Рогатинська Н.З., к.ю.н., доцент

*Тернопільський національний економічний університет,
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна
nina0901@ukr.net*

У статті висвітлено сутність та зміст процесу доказування в кримінальному провадженні. Розглянуто елементи як складові частини структури та змісту кримінально-процесуального доказування. Проаналізовано особливості процесу доказування на різних стадіях кримінального провадження.

Ключові слова: кримінально-процесуальне доказування, докази, збирання доказів, перевірка доказів, оцінка доказів, внутрішнє переконання.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ДОКАЗЫВАНИЯ И ЕГО ЭЛЕМЕНТОВ ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УГОЛОВНОМУ ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Рогатинска Н.З.

*Тернопольский национальный экономический университет, ул. Львовская, 11, г. Тернополь, Украина
nina0901@ukr.net*

В статье раскрыта сущность и содержание процесса доказывания в уголовном осуществлении. Рассмотрены элементы как составные части структуры и содержания уголовно-процессуального доказывания. Проанализированы особенности процесса доказывания на разных стадиях уголовного осуществления.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное доказывание, доказательства, сборы доказательств, проверка доказательств, оценка доказательств, внутреннее убеждение.

SOME PROBLEMS OF PROVING AND ITS ELEMENTS ACCORDING TO THE APPLICABLE CRIMINAL PROCEDURE CODE

Rohatynska N.Z.

*Ternopil national economic university, str. Lvivska, 11, Ternopil, Ukraine
nina0901@ukr.net*

The article is devoted to highlighting the nature and content of the process of proving in criminal proceedings. Proving is at the heart of the criminal procedural activities and holds a major place.

Criminal legal significance of proving lies in the fact that:

- proving enables to establish whether a criminal offense has occurred and what its qualification is;
- proving guarantees exercise of criminal liability.
- its proper implementation ensures rights and legitimate interests of participants of criminal proceedings;
- all the questions of the criminal proceedings are resolved on the basis of fairly established circumstances when proving;

- in the course of proving, principles of criminal proceedings (in particular, the principles of adversarial, ensuring the right to defence, the presumption of innocence and providing proof of guilt) are implemented;
- evidences are grounds for making criminal procedural decisions.

The elements, as parts of the structure and content of criminal procedure proving are investigated in a special procedural form through the collection, verification and evaluation of evidences.

The features of the process of proving at all stages are analyzed. Particularly, criminal procedure proving, which realizes all of its elements, is conducted at the stage of pre-trial investigation. Proving at this stage begins with the entry of information on the criminal offense to the Unified Register of Pre-Trial Investigations. However, this rule has one exception. Such investigative (detective) action as an overview of the crime scene in urgent cases can be conducted before entering this information into the registry (p. 3, art. 214 of the Criminal Procedure Code). The stage of pre-trial investigation includes investigative (detective) and covert investigative (detective) actions. At this stage, prosecution and defence request access to things, documents, information, expert opinions, findings of audits, inspections acts from the state authorities, local self-governments, enterprises, institutions, organizations, officials, and individuals.

Acknowledging that the collected set of proper, acceptable, and credible evidence about the circumstances of the criminal proceedings is sufficient enough, the investigator draws up an indictment, which after the approval of the prosecutor, is recommitted to court.

At the stage of preparatory proceeding, the court usually does not collect new or additional evidences. Evaluation of evidence is made only from the viewpoint of the possibility of institution of an action (p.2, Art.314 of the Criminal Procedure Code), i.e., evidences are evaluated in terms of their adequacy for such consideration. However, it should be noted that at the close of criminal proceeding (item 2, p.3, Art.314 of CPC) court should assess the reliability of evidences.

At the trial stage, detailed criminal procedure proving is carried out and all the principles of criminal proceeding are implemented. At this stage, the court functions as a court trial, while the prosecutor, the victim, and his representative – as a prosecution. Defence function is carried out by the accused, his defence counsel, and legal representative. The court, maintaining objectivity and impartiality, creates the necessary conditions for the parties to exercise their procedural rights and obligations (p.3-6, Art.22 of CPC). This division of functions creates conditions for comprehensive, complete and objective court investigation with the help of the prosecution and defence, all available evidence, clarification of all the circumstances of the criminal proceeding and the right to resolve it.

During the trial, the court must immediately examine evidence. The information contained in the testimony, speeches and documents that have not been subjected to direct research by the court can not be considered evidence, except in certain cases (p.1, 2, Art.23, CPC).

Key words: criminal procedure proving, evidence, collection of evidence, evidence verification, assessment of evidence, internal belief.

Головним завданням кримінально-процесуального доказування є встановлення об'єктивної істини, а також обставин справи, які досліджуються слідчими органами, прокурором і судом лише шляхом кримінально-процесуального доказування, під час якого збираються, перевіряються, оцінюються докази та на їх підставі приймаються й обґрунтовуються процесуальні рішення. Цим і зумовлюється те, що доказування займає провідне місце, без якого неможливе вирішення завдань кримінального судочинства. Доказування пронизує весь кримінальний процес, основним завданням якого є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування справи.

Питання доказів завжди привертало увагу науковців. До неї звертались у своїх працях М.А. Алексеєв, Ю.В. Баулін, С.М. Благодар, О.Г. Губська, А.Я. Дубинський, О.О. Житний, М.В. Жогін, І.Г. Івасюк, Л.М. Карнеєва, О.Ф. Котівіді, П.П. Корнія, Г.М. Міньковський, М.М. Михеєнко, Д.Я. Мирський, Я.О. Мотовіловкер, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткуллін, С.А. Шейфер, В.П. Шибіко та ін.

Завдання статті полягає в з'ясуванні сутності процесу доказування його основних проблем у цій сфері, розмежуванню основних елементів кримінально-процесуального доказування та виокремленню суб'єктів їх здійснення.

Доказування є серцевиною кримінальної процесуальної діяльності та займає в ній основне місце. Воно відбувається на всіх стадіях кримінального процесу, починаючи з моменту прийняття слідчим, прокурором заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення.

Для успішного вирішення завдань кримінального судочинства слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд зобов'язані встановити, чи мала місце подія кримінального правопорушення, яке саме кримінальне правопорушення було вчинено, хто винуватий у його вчиненні, а також інші обставини, що мають значення для законного та обґрунтованого вирішення кримінального провадження, захисту прав і законних інтересів учасників процесу.

За природою кримінально-процесуальне доказування є пізнавальною діяльністю, наслідком здійснення якої є формування суб'єктивного образу об'єктивної дійсності про подію минулого, а за характером являє собою складну структуровану діяльність і має розглядатися: 1) як встановлення та дослідження обставин справи, що входять до предмета доказування (ст.91 Кримінального процесуального кодексу України), тобто діяльність відповідних державних органів й учасників процесу зі збирання (формування), перевірки й оцінки доказів; 2) як логічне формулювання та обґрунтування певної тези, висновків у процесуальних рішеннях за кримінальним провадженням.

Кримінально-правове значення доказування полягає в реалізації таких аспектів:

- завдяки доказуванню встановлюється, чи мало місце кримінальне правопорушення та якою є його кваліфікація;
- доказування гарантує реалізацію кримінальної відповідальності;
- правильне його здійснення забезпечує права та законні інтереси учасників кримінального провадження;
- усі питання кримінального провадження вирішуються на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин;
- у ході доказування реалізуються засади кримінального провадження (зокрема, засади змагальності сторін, забезпечення права на захист, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини);
- докази є підставою для прийняття кримінальних процесуальних рішень.

У встановленні об'єктивної істини можна виділити декілька елементів:

- 1) предмет доказування – коло обставин, що підлягають встановленню;
- 2) суб'єкти доказування – особи, на яких покладається обов'язок зі встановлення об'єктивної істини;
- 3) процес доказування – діяльність зі збирання, дослідження, перевірки, оцінки та використання доказів.

Головною метою досудового розслідування є досягнення достовірного знання про реальну дійсність, що мала місце під час вчинення кримінального правопорушення та забезпечення правильного застосування норм права, достатньої обґрунтованості висновків, рішень слідчого, прокурора, слідчого судді для належного захисту особи, суспільства, держави та винесення правосудних рішень із кримінального провадження [1, с. 173].

Здебільшого кримінально-процесуальне доказування розглядають як практичну діяльність уповноважених законом суб'єктів, яка відбувається в особливій процесуальній формі шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів.

Згідно зі ст.91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у кримінальному провадженні доказуванню підлягають такі обставини:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Такий перелік обставин є загальним, оскільки, по-перше, перераховані обставини підлягають доказуванню як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду; по-друге, названі обставини є основою не тільки обвинувального висновку, але й вироку, постанови (ухвали) про закриття справи; по-третє, ці обставини підлягають доказуванню в кожній кримінальній справі. Загальний предмет доказування під час розслідування та вирішення кримінальної справи по суті конкретизується та доповнюється обставинами, які орган дізнання, слідчий та суд мають встановити відповідно до змісту диспозиції статті Кримінального кодексу України, за якою буде притягнуто особу як обвинуваченого. Предмет доказування має також і специфічні особливості в провадженнях стосовно справ про злочини й суспільно небезпечні діяння неповнолітніх, осіб, які захворіли після вчинення злочину на душевну хворобу або вчинили суспільно небезпечні діяння в стані неосудності.

Згідно зі ст.93 КПК України збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим у порядку, передбаченому КПК України. Зокрема, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Водночас сторона захисту та потерпілий здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Ініціювання стороною захисту, потерпілим проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

Новий КПК України розглядає процес збирання доказів як один з елементів процесу доказування, кінцевою метою якого є встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч.2 ст.91 КПК України), зокрема, як «урегульовану КПК діяльність уповноважених суб'єктів із виявлення й фіксації у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження» [2].

Закон розкриває й сутність оцінки доказів: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням оцінюють кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» [1, с. 174].

Оцінити докази означає, ще й визначити їх значимість, переконливість, доброякісність повноту та законність способів їх отримання на кожному з етапів розслідування у встановленні обставин, які підлягають доказуванню з конкретного кримінального правопорушення.

Серед основних умов вільної оцінки доказів, яка має обов'язковий характер для всіх суб'єктів оцінки, що ведуть процес, законодавець визнає такі:

- необхідність формування внутрішнього переконання;
- необхідність усебічного, повного й неупередженого розгляду всіх обставин кримінального провадження в їх сукупності;
- необхідність керуватися законом;
- жодні докази не мають для суб'єкта оцінки наперед встановленої сили.

Внутрішнє переконання доцільно розглядати як мету (результат) оцінки доказів у разі прийняття будь-якого процесуального рішення. Внутрішнє переконання – це такий стан свідомості суб'єкта оцінки, коли він вважає, що зібрані й перевірені в справі докази є достатніми для вирішення питання щодо наявності чи відсутності обставин, які входять до предмета доказування, або інших обставин,

що мають значення для правильного вирішення справи, і впевнений у правильності свого висновку та готовий до практичних дій відповідно до отриманих знань.

На жаль, під час розкриття змісту доказування в КПК України окремо не розкривається сутність поняття «перевірка доказів». Метою перевірки доказів та їхніх джерел є визначення їхньої доброї якості, достовірності, повноти та законності їх отримання. Перевірка, як правило, здійснюється за результатами оцінки певного етапу одержання фактичних даних і, зокрема, коли виникають сумніви в належності, допустимості, достовірності доказів, то проводяться додатково або повторно слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, як зазначається в ст.240 КПК України, «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент» [1, с. 175].

Чинне кримінально-процесуальне законодавство передбачає застосування технічних засобів і способів під час збирання та перевірки доказів. Насамперед зазначена можливість надана сторонам кримінального провадження щодо такої категорії доказів, як речові докази та документи. Згідно із ч.1 ст.98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, що були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності й інші речі, набуті кримінально-протиправним шляхом [3, с. 144].

Фіксація доказової інформації – складова частина провадження слідчих і судових дій зі збирання доказів та їх джерел докладно врегульована в КПК України. Вона, як і провадження вказаних дій, є виключною компетенцією особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора й суду. У необхідних випадках допомогу в цьому їм надають спеціалісти, перекладач і секретар судового засідання.

На практиці мають місце ще декілька елементів доказування обставин вчинення кримінального правопорушення, а саме: фіксація (складання протоколу, аудіо-, відеозапис процесуальної дії тощо); процесуальне закріплення встановлених фактів. Останнє здійснюється, як правило, під час проведення нових слідчих (розшукових) дій. Наприклад, якщо підозрюваний надає правдиві свідчення про вчинений ним злочин, то обов'язково слідчий проводить ще слідчий експеримент, одночасний допит декількох осіб за участю підозрюваного.

У ст.22 КПК України визначено, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав.

Утілюючи такі основні конституційні засади здійснення судочинства, як змагальність сторін та свободу в поданні ними суду своїх доказів (п.4 ч.3 ст.129 Конституції України, ст.22 КПК України), законодавець до суб'єктів збирання доказів нарівні відносить сторону обвинувачення (прокурора, органи досудового розслідування), сторону захисту (підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого законних представників підозрюваного, обвинуваченого, захисника) та потерпілого [4, с. 76].

Доказування – це єдиний та нерозривний процес, елементи якого тісно переплітаються один з одним. Здійснюється воно в різних стадіях із притаманними для кожної з них процесуальними особливостями.

Процес доказування має місце на всіх стадіях: на стадії досудового розслідування провадиться кримінальне процесуальне доказування, у якому реалізуються всі його елементи. Доказування в цій стадії починається з моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Однак із цього правила є одне виключення. До внесення відомостей до такого реєстру в невідкладних випадках може бути проведена така слідча (розшукова) дія, як огляд місця події (ч.3 ст.214 КПК України). У стадії досудового розслідування провадяться слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, здійснюється витребування сторонами обвинувачення та захисту від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок.

Визнавши, що зібрана достатня сукупність належних, допустимих і достовірних доказів про обставини кримінального провадження, слідчий складає обвинувальний акт, який після затвердження прокурором передається до суду.

На стадії підготовчого провадження суд, як правило, не збирає нових або додаткових доказів. Оцінка доказів провадиться тільки з точки зору можливості призначення судового розгляду (ч.2 ст.314 КПК України), тобто докази оцінюються з точки зору їх достатності для проведення такого розгляду. Однак слід зазначити, що під час закриття кримінального провадження (п.2 ч.3 ст.314 КПК України) суд повинен оцінювати достовірність доказів.

На стадії судового розгляду здійснюється розгорнуте кримінальне процесуальне доказування та реалізуються всі засади кримінального провадження. У цій стадії суд виконує функцію судового розгляду, а прокурор, потерпілий, його представник – функцію обвинувачення. Функцію захисту здійснюють обвинувачений, його захисник і законний представник. Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (ч.ч.3-6 ст.22 КПК України). Такий розподіл функцій створює умови для всебічного, повного та об'єктивного дослідження судом за допомогою сторін обвинувачення та захисту всіх наявних доказів, з'ясування всіх обставин кримінального провадження та правильного його вирішення.

Під час судового розгляду суд зобов'язаний безпосередньо дослідити докази. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім деяких випадків (ч.ч.1, 2 ст.23 КПК України).

Таким чином, слід зазначити, що прийняття законних й обґрунтованих процесуальних рішень можливо лише тоді, коли вони ґрунтуються на перевірених та об'єктивно оцінених відомостях, одержаних відповідно до вимог кримінально-процесуального закону. Помилка суб'єкта доказування під час процесуальної діяльності може призвести до прийняття незаконних рішень, а також порушення прав і свобод громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берназ В. Доказування обставин вчинення кримінального правопорушення за чинним КПК України / В. Берназ // Право України. – 2013. – № 11. – С. 173-179.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М.Є. Шумило. – К. : Юстиніан, 2012. – 1224 с.
3. Рибалко Ж. Застосування технічних засобів під час збирання та перевірки доказів / Жанна Рибалко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 5. – С. 143-145.
4. Яновська О. Змагальні засади процесу доказування в кримінальному провадженні / Олександра Яновська // Юридична Україна. – 2013. – № 8. – С. 77-78.

REFERENCES

1. Bernaz, V. (2013), "The proof of circumstances of a criminal offense under the current the CPC of Ukraine", *Pravo Ukrainy*, no. 11, pp. 173-179.
2. Goncharenko, V.G., Nor, V.T. and Shumilo, M.E. (editors) (2012), *Kryminalno-protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktichniy komentar* [The Criminal Procedure Code of Ukraine. Scientific and practical comment], Yustinian, Kyiv, Ukraine.
3. Rybalko, Zh. (2013), "The use of technical means in the collection and verification of evidence", *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 5, pp. 143-145.
4. Yanovska, O. (2013), "Competitive process principles of evidence in criminal proceedings", *Yurydychna Ukrainina*, no. 8, pp. 77-78.